

הפרשת חרו"מ בתערוכות פטור וחיוב

הרב יהודה עמיחי

ראשי פרקים:

הצגת הבעיה

א. המקורות במשנה

1. המשנה בחלה

2. המשנה בדמאי

3. השוואת הסוגיות

ב. ביטול טבל ברוב

1. ביטול טבל בתלמודים ובראשונים

2. דעת מרכבת המשנה והגרשז"א

3. פסק ההלכה

ג. דין בילה

1. דעת הר"ש והרמב"ן

2. דעת הרמב"ם

3. דעת מרכבת המשנה

4. דעת הרמב"ם בפול

סיכום

הצגת הבעיה

למערכות ציבוריות גדולות מגיעה תוצרת חקלאית ממקומות רבים. בחלקם ישנה הפרשה מסודרת של תרומות ומעשרות ובחלקם אין מפרישים כלל. כמו כן מגיעה תוצרת ממירות של ישראל עם תוצרת ממירות מי שאינם מבני ברית. כתוצאה מכך נוצרות תערוכות של פטור וחיוב, ויש לברר כיצד לנהוג במקרים כאלה. במסגרת מאמר זה לא נעסוק בבעיות של הפרשה בסוגי חיוב שונים כמו: שנים שונות או איזורים שונים בארץ.

א. המקורות במשנה

1. המשנה בחלה

המשנה בחלה (פ"ג מ"ט) אומרת:

"זיתי מסיק (החייבים בתרו"מ) שנתערבו עם זיתי נקוף (הפטורים מתרו"מ), ענבי בציר (החייבים בתרו"מ) שנתערבו עם ענבי עוללות (הפטורים מתרו"מ): אם יש לו פרנסה ממקום אחר - מוציא לפי חשבון. ואם לאו - מוציא תרומה ותרומת מעשר לכל, והשאר מעשר ומעשר שני לפי חשבון".

באור המשנה הוא, שאם יש לו עוד זיתי מסיק החייבים בתרו"מ כמו אלו שנתערבו - הרי מפריש מהם על כמות הזיתים החייבים בתרו"מ ונמצאים כעת בתערובת, אבל אם צריך להפריש מגוף התערובת, כגון שאין לו ממקום אחר - הרי עליו לתת תרומות על הכמות הכוללת, על החייב והפטור, אבל מעשרות עליו לתת רק על הכמות החייבת.

הר"ש והרע"ב הקשו שם, כיצד יתכן לתת מעשר רק על החייב, כאשר תרומת המעשר היא על כל התערובת? הם הסבירו. שאכן ההפרשה או הריאת השם נח

הפירות החייבים, ואין צורך לתת להם את מתנותיהם מהפירות הפטורים ממעשרות.

הרמב"ם בפירוש המשניות כתב שבתרומות החמירו ליתן על הכל, וכאילו הכל חייב בתרומה. זאת בגלל חיוב המיתה שבה. הרמב"ם לא ביאר דבריו אלא במעשרות ישנה מצוות הפרשה על כל הכמות ולא חובת נתינה או שגם מצוו הפרשה אין. ובמשנה תורה (תרומות פ"ב הי"ג) כתב:

"נתערב דבר שחייב בתרומה בדבר שאינו חייב, כגון זיתי ניקון שנתערבו בזיתי מסיק, וענבי עוללות בענבי בציר: אם יש פירור אחרות - מוציא על החייב לפי חשבון. ואם אין לו אלא אלו - מפריש תרומה ותרומת מעשר על הכל, וכאילו הכל חייב בתרומה, ומפריש מעשר ראשון ומעשר שני לפי חשבון דבר החייב".

השו"ע¹ הביא את לשון הרמב"ם. הט"ז² והש"ך³ הביאו את דברי הר"ש שיש להפריש גם מעשרות על הכל, ורק הנתינה היא לפי חשבון. אם כן מוכח שהאחרונים הבינו בדעת הרמב"ם שלא הזכיר את ענין הפרשה, מחמת פשיטותו.

2. המשנה בדמאי

משנה נוספת, העוסקת בהפרשת תרו"מ מתערובת טבל וחולין, היא בדמאי (פ"ז מ"ז):

"מאה טבל מאה תולין - נוטל מאה ואחת".

פירוש המשנה הוא, שמי שנתערבו לו פירות טבל וחולין, כגון מאה תאנים של טבל ומאה של חולין - נוטל מן התערובת מאה ואחת תאנים, ושתיים מהן מופרשות כתרומה.

נשאלת השאלה, מדוע צריך להפריש שתיים לתרו"מ^ע? וביאר הרמב"ם בפיה"מ, שבאמת מצד הדין היה צריך להעלות רק מאה של הטבל, ותרומת המעשר של הטבל עולה באחד ומאה ומעלים אותה בתוך מאה הטבל. ולא היינו צריכים מאה ואחת, אלא שהוספנו סאה אחת על מנת שנדע שהמאית שעלתה היא מן הטבל ולא מהחולין. וכן כתב גם בהלכותיו (הל' מעשרות פ"ח הל' ב-ג):

"טבל שנתערב בחולין מתוקנין מין במינו, שאי אפשר להלך אחר הטעם, אם יש לו פירות אחרות - מוציא על אותו טבל תרומה ומעשרות לפי חשבון. ואם אין לו פירות אחרות - הרי הכל אסור עד שיפריש. וכשהוא מפריש, מפסיד מן החולין המתוקנין כדי תרומת מעשר של טבל.

כיצד? מאה סאה של טבל שנתערב במאה סאה של חולין מתוקנין - מפריש מן הכל מאה ואחת, וכל שהפריש טבל, וישאר תשע ותשעים חולין מתוקנין. נמצא מפסיד סאה אחת. וכן אם היה אותו טבל טבול לתרומה מפסיד מן החולין המתוקנין כדי תרומה ותרומת מעשר. ולמה מפסיד סאה זו? כדי שלא יאמר: מאה שהפריש הן מאה של חולין, והמאה שנשארה היא מהטבל.

וכן אם היה הטבל פחות מן החולין או מרובה על החולין -

1. סי' של"א סעי' י"ח.

2. ס"ק ז'.

3. ס"ק כ"ט.

מגביה הטבל וכנגדו תרומת מעשר שבטבל מן החולין, או כדי תרומה ותרומת מעשר אם היה טבל טבול לתרומה".

הר"ש בבאורו למשנה הסביר את המשנה בדמאי לפי המשנה בחלה, שכשאינן לו פרנסה ממקום אחר נותן תרומה על הכל ומעשר לפי חשבון. לכן גם כאן צריך ליתן סאה אחת נוספת כתרומת מעשר על מאה החולין (המשנה בדמאי היא כשהופרשה ממנה תרומה גדולה), וממאה טבל צריך להפריש עליהם מעשר ותרומת מעשר. וכן נראה גם השגת הראב"ד על הרמב"ם (שם).

3. השוואת הטובות

נשאלת השאלה: לפי הרמב"ם, מדוע כאן, במשנה בדמאי, צריך לתת תרומה רק על הטבל, ולא על כל התערובת, כפי שנאמר במשנה בחלה? נראה שיש לחלק בין המשנה בדמאי, העוסקת בחולין מתוקנים שכבר הופרשו מהם תרו"מ, ובין המשנה בחלה, העוסקת בדברים שאין צורך להפריש מהם מצד עצמם. כאשר אנו דנים על תערובת של טבל ופירות שהופרשו מהם תרו"מ - אין לכלול את כל התערובת בהגדרת טבל גם לענין התרומה, ולחזור ולהפריש על הכל. זאת מפני שהם מופרשים כבר, והוצאו מהם תרו"מ. א"כ כעת יש להם פטור עצמי מהפרשה. בזיתי ניקוף, לעומת זאת, לא היתה הפרשה כלל, שהרי הם פטורים. אבל אין להם פטור עצמי, אלא שלא נלקטו כראוי להתחייב. וכעת, שהכל נמצא בתערובת - צריך להוציא תרומות על הכל, מכיון שזיתי הניקוף לא הופרשו מהם מעולם תרו"מ, אם כן הכל נחשב יחידה אחת לענין התרומה בגלל חומרתה. אמנם לענין מעשרות הקלו ולא החשיבום כיחידה אחת.

כעין סברא זו אנו לומדים במרדכי⁴ לענין סומא המוציא את הפיקח. המרדכי אומר שם, שמכיון שיכולה להיות סיבה שייפקח ויהא מחוייב, לכן כבר עכשיו יכול להוציא את בר החיוב. כמו כן מצאנו בדברי מרן הרב זצ"ל באגרות הראי"ה⁵, המתייחס לנאמר במשנה (תרומות פ"ב מ"ו): "תורמין זיתי שמן על זיתי כבש, ולא זיתי כבש על זיתי שמן" (לכתחילה).

על כך הקשה הגרעק"א (שם), כיצד יכול להפריש מזיתי כבש על זיתי שמן? הרי הוי מפטור על החיוב (לפי הרמב"ן)! וכן, איך אפשר להפריש מזיתי שמן על זיתי כבש? הרי הוי מהחיוב על הפטור! ענה על כך מרן הרב זצ"ל, שמכיון שזיתי כבש אינם פטור בעצמם אלא יכולים להגיע לחיוב באותה דרגה, אין זה נחשב להפרשה מהפטור על החיוב או מהחיוב על הפטור.

דברינו אלו מדוייקים בלשון הרמב"ם. בהלכות תרומות כתב: "נתערב דבר שחייב בתרומה בדבר שאינו חייב".

ואילו בהלכות מעשר כתב:

"טבל שנתערב בחולין מתוקנים".

מכאן אנו רואים שהפטור מלהפריש על הכל הוא מכיון שישנם חולין מתוקנים. מה שאין כן כאשר התערובת היא "בדבר שאינו חייב" - הרי צריך להפריש תרומות על מה שאינו מופרש. הר"ש לעומת הרמב"ם סובר שמכיון ששניהם פטורים הרי שדינם שווה, ויש לתת תרומות על כל התערובת ולהפריש מעשרות על הכל. רק הנתונה תהיה לפי כמות הטבל בלבד.

4. מגילה פ"ב ס' תשצ"ח.

5. ח"ב עמ' כ"ז.

ערוך השולחן⁴ הקשה: מדוע שהבעלים לא יטלו את עודף זמי התרומה? הרי הפרישו על הכל, ובעצם החיוב חל רק על הטבל ולא על כל התערובת! ולפי דברינו נראה, שהואיל וחייב הפרשת תרומה על כל התערובת הוא רק בדבר שלא יפרישו ממנו בגלל צורת לקיטתו, אבל אין זה פטור עצמי או שכבר הופרשו עליו תרומות, לכן בתערובת כזו צריך להפריש תרומות על הכל.

ב. ביטול טבל ברוב

1. ביטול טבל בתלמודים ובראשונים

המשנה בחלה (פ"ג מ"ט) אומרת:

"זיתי מסיק (החייבים בתרו"מ) שנתערבו עם זיתי ניקוף (הפטורים מתרו"מ)... אם יש לו פרנסה ממקום אחר - מוציא לפי חשבון".

מן הדברים הללו עולה שטבל איננו בטל בחולין, שהרי יכול להפריש מפירות אחרים שהם חיוב גמור. ואם היה דין ביטול ברוב פטור, היה מפריש מהחיוב על הפטור! מאידך, בסוגיא במנחות⁵ נראה שדעת ר"ש שזורי היא שטבל בטל ברוב מדאורייתא.

מדברי הירושלמי בחלה⁶ נראה שהדבר תלוי במחלוקת בין האמוראים: לדברי רבי יוחנן אין טבל בטל ברוב מדאורייתא, ולדעת רשב"ל - טבל בטל מדאורייתא. ומוכח שגם לדברי רשב"ל טבל בתערובת הראשונה איננו בטל מדרבנן.

הרמב"ן⁷ הקשה על הירושלמי, וכתב שזו מחלוקת תלמודים. אבל הרמב"ם⁸ פסק שהסיבה לכך שאין טבל בטל היא משום שהוא דבר שיש לו מחירים. משמע אם כן **שמדאורייתא בטל**. א"כ קשה, לדברי המשנה, אין יכול להפריש מן החיוב על הפטור⁹?

בר"ש¹⁰ מבואר שהמשנה, המדברת על הפרשה ממקום אחר, עוסקת במקרה בו הרוב הוא טבל. לכן אין רוב פטור, וממילא מובן שיכול להפריש מן החיוב. אולם בדברי הרמב"ם אין הזכרה שיש להזיק רוב חיוב אלא משמע שבכל מקרה נוטל מפירות אחרים ואפילו שנראה מהחיוב על הפטור.

2. דעת מרכבת המשנה והגרשז"א

בספר מעדני ארץ¹¹ כתב הגרש"ז אוירבעך שליט"א, שטבל, למרות שאיסורו בטל ברוב מדאורייתא - עדיין **סם הטבל טבו נסאר**. לכן, אם מפריש עליו

6. זרעים סי' נ"ח סעי' י"ט.

1. ל"א ע"א.

2. פ"ג ה"ה.

3. ע"ז ע"ג ע"א.

4. מאכלות אסורות פט"ו ה"ו.

5. עיין כרם ציון הלכות פסוקות פרק כ"ד סעי' ה', הערת הגרצ"פ זצ"ל.

6. חלה שם.

7. תרומות פ"ב הי"ג אות א'.

ממקום אחר - הרי חשובה הפרשה זו כדין מהחייב על החיוב, ובספר מרכבת המשנה⁸ כתב, שטבל, מכיון שאפשר להחירו ע"י הפרשה ממקום אחר - אם כן הרי איננו בטל, וחייב עליו **מדאורייתא**. א"כ, לפי מרכבת המשנה אין טבל בטל מדאורייתא, ולפי הגרשז"א - אמנם טבל בטל מדאורייתא והאוכלו אינו חייב מדין תורה. ואעפ"כ אפשר להפריש עליו מחיוב גמור, מכיון שמהות הטבל עדיין עומדת.

על דברי מרכבת המשנה והגרשז"א יש להעיר מדברי המאירי בחלה שם. המאירי הביא את השאלה, כיצד בחלה שנתערבה נוטל עליה ממקום אחר? הרי מפריש מהחייב על הפטור! הוא הביא לכך מספר תירוצים:

א. טעם כעיקר מדאורייתא (וכן הביא הר"ש).

ב. המדובר בתערובת שבה יש כזית בכדי אכילת פרס, ולכן יכול להפריש מהחייב על תערובת זו שהיא גם כן חיוב.

מכאן יש להקשות, שלדברי מרכבת המשנה והגרשז"א אין לנו צורך בתירוצים אלו, שהרי החלה לא נתבטלה. ומדוע לא יוכל להפריש עליה ממקום אחר?

3. פסק ההלכה

השו"ע (יו"ד סי' של"א סעי' י"ח) הביא את לשון הרמב"ם:

"נתערבו פירות החייבים בפירות הפטורים, אם יש לו פירות אחרים החייבים - מוציא מהם לפי חשבון פירות החייבים שבתערובות. ואם לאו - מוציא תרומה ותרומת מעשר על הכל, ומפריש מעשר ראשון ושני לפי חשבון פירות חייבים שבתערובות".

מתוך שלא חילק בסוגי התערובות מוכת שסובר שבכל התערובות, בין זיתי מסיק וזיתי ניקוף, ובין תערובת חולין וטבל - הדין זהה, וכדברי הר"ש. ותמיד כשמפריש מתוכו צריך לתת תרומה על כל התערובת. כמו כן נראה שהשו"ע לא חילק בדרגות החיוב, ומשמע שיבול להפריש מחיוב גמור על תערובת זו, ואפילו שיש בה רוב חולין וטבל בטל בה. גם בהלכות חלה⁹ לא חילק השו"ע בדינים הללו, ומשמע שאפשר להפריש מחיוב גמור על התערובת. אמנם בלבושי שרד¹⁰ כתב להחמיר, אבל בודאי המיקל יש לו על מי לסמוך.

בספר חלת לחם¹¹ האריך להוכיח שאפילו בחלה אפשר להפריש מחיוב על התערובת. ועל שאלה זו אמר, שהבעיה בהפרשה מחיוב גמור על תערובת היא בכך שבאותו חיוב תיווצר תערובת של תרומה וטבל, ואז יהיה אסור לכהן להשתמש בו. אבל חלה בזה¹², שאינה ניתנת אלא נשרפת - אין לחוש לכך, ולכן יכול להפריש מחיוב גמור על תערובת. לפיכך גם בחרו"מ, אם אינם ניתנים לכהן ולוי - יכול להפריש מהחייב על התערובת. וכן יש ללמוד מדברי החזו"א¹³.

8. תרומות פ"ח ה"א.

9. יו"ד סי' שכ"ד סעי' י"א.

10. שם ס"ק ג'.

11. סי' ג' בפתיחה לסעי' כ"ה.

12. דמאי סי' י"ב ס"ק י"ט, וסי' י"ג ס"ק ח'.

ג. דין בילה

1. דעת הר"ש והרמב"ן

הר"ש במשנה בחלה (פ"א מ"ט) כתב:
 "וא"ת: והאמר שמואל דלכל אין בילה חוץ מין ושמן, ודוחק להעמידה כמאן דאמר יש בילה! וי"ל דתחילה דורך ענבים וכותש זיתים ועושה מענבים יין ומזיתים שמן, ואח"כ מפריש".
 גם הרמב"ן¹ הביא את דברי הירושלמי² שמדובר כאן בשמן של זיתי מסיק שנחערב בשמן של זיתי ניקוף, וכתב:
 "אבל ביבש, כיון שאין לו פרנסה ממקום אחר - אי אפשר להפריש עליו מיניה וביה, שמא יעלה בידו פטור. וכי הא דאמרינן: לכל יש בילה חוץ מן היין והשמן".

2. דעת הרמב"ם

המשנה למלך³ הביא את דברי הר"ש⁴ שמדובר במשנתינו בדבר שיש בו בילה, אולם במקום אחר⁵ הביא המשנה למלך מחלוקת בין הרמב"ם והר"ש בפירוש המשנה בדמאי. ושם משמע שהרמב"ם סובר שיש בילה בכל מלבד פרוסות פת ופלחי דבילה המוצאים אחד אחד ואין בהם בילה. אבל בכל שאר הדברים יש בילה אפילו שאינם גוף אחד, אלא מספיק שהם יהיו מעורבים יחד, יסוד זה הביא המשל"מ בשם המהרי"ט⁶. אם כן, בדין זיתי מסיק וזיתי ניקוף איירי בערבוב ולא דוקא בסחוטים כדברי הר"ש. גם מדברי הכסף משנה⁷ משמע שלדעת הרמב"ם יש בילה ביבש.
 החזו"א⁸ מסביר בדעת הרמב"ם ש"אין בילה", מכיון שכן היא הלכה רווחת בישראל. ולפי הסבר זה נצטרך לומר בדעת הרמב"ם בתרומות⁹ שזיתי מסיק הכוונה היא לשמן מזיתי מסיק. ועיין שו"ת באר יצחק¹⁰, שהסביר, שאפילו אם יש בילה - היינו לענין עצם התערובת, אבל לא לענין הכמויות, בהן לכו"ע אין בילה¹¹.
 מדברי הרמב"ם, שלא הזכיר כלל ענין שמן ויין - קשה על דברי החזו"א. אולם מאידך כתב הרמב"ם בהלכות תרומות (פי"ג ה"ד):
 "בד"א (דין מדומע)? בדבר שאין דרכו להבלל, כגון חטים לחטים או קמח לקמח. אבל דבר שדרכו להבלל, כגון שמן תרומה לשמן חולין או יין תרומה לייין חולין - הולכים אחר הרוב: אם רוב תרומה - הרי זה מדמע כתרומה, ואם רוב מן החולין - הרי הוא כחולין ואינו מדמע, אע"פ שהכל אסור לזרים".
 משמע, שאין בילה אלא לייין ושמן. והדבר תמוה.

1. ע"ז ע"ג ע"א.

2. חלה שם.

3. מעשר פ"ח ה"ג.

4. חלה שם.

5. שם פי"ד ה"ח.

6. ח"א סי' י"ח.

7. מעשר פ"ו ה"ז.

8. שביעית סי' ז' ס"ק כ"ט, ל'.

9. הי"ג.

10. או"ח סי' י"ב.

11. עיין עוד בית האוצר פ"ג אות נ"ט. סיכום שיטוח וטויו גילה: מטעמי

3. דעת מרכבת המשנה

מרכבת המשנה¹² סובר שאין בילה לדעת הרמב"ם לכתחילה, מלבד משמן ויין. אעפ"כ, בזיתי ניקוף אפשר להפריש מיניה וביה. מרה"מ מחלק בין דין התורה, שיש בילה, לבין הדין מדרבנן, שחכמים אמרו שאין בילה, וכשאינן אפשרות - גם חכמים העמידו דבריהם על דין תורה. לכן בתערובות שחייבים בהם מדרבנן, כגון זיתים וענבים שאינם שמן ויין וחיובם מדרבנן - אנו מפרישים מיניה וביה, מכיון שמדאורייתא יש בילה. והגרשז"א שליט"א¹³ כתב לחלק בין מקום שהתערובת מורכבת מפטור וחיוב, שבזה אנו אומרים על כל חלק וחלק שהוא ספק וממילא כולם שוים ואפשר להפריש מתוכו, ובין מקרה של חיוב וחיוב כגון ישן וחדש שבו א"א להסתפק בשוה על כל חלק ובזה אנו אומרים אין בילה, ועי"ש מה שהקשה על דבריו.

לפי דברינו לעיל נראה ליישב שאלה זו, שזיתי ניקוף הם פטורים לא בגלל עצמם אלא צורת הקטיף היא פוטרם, וכאשר הם באים לידי תערובת - הרי דגם בס' חל חיוב. אם כן מובן שבזיתי מסיק וניקוף אפשר להפריש בהם תרומה מאחד על השני ולא נחשב פטור וחיוב בדין זה. אמנם לענין הרמב"ם במעשרות, נראה ששם אנו רוצים להפוך את המיעוט לדין הרוב, ובזה אנו אומרים אין בילה אלא בשמן ויין, על כן כתב הרמב"ם שהפרשת תרומת המעשר תהיה רק מן הטבל ולא מכל התערובת, שהרי הדברים לא נבללו ועל כן חיובם הוא רק מהטבל. ותוספת ההפרשה היא כדי שיהיה ניכר שהניטל הוא הטבל. לענין עצם הנטילה מדוע אנו מזקיקים להוציא מאה, כתב החזו"א¹⁴ שהצורך להפריש כעת הוא כדי להתיר את החולין מיד.

4. דעת הרמב"ם בפול

על פי יסוד זה נראה שנוכל להסביר את דברי הרמב"ם בהלכות מעשר שני (פ"א ה"ח), ואלו דבריו:

"וכן פול המצרי, אע"פ שמקצתו השריש לכני דאש השנה ומקצתו לאחר ר"ה - צובר גרנו לתוכו ותורם ומעשר מן הכל כאחד, שהכל הולך אחר גמר פרי".

וכתב הראב"ד שם:

"אם הכל הולך אחר גמר הפרי - אין צריך לצבור גרנו לתוכו, דהא קי"ל דאין בילה אלא ליין ושמן".

ועי' מהר"י קורקוס וכס"מ שם. ליישוב דעת הרמב"ם יש לבאר את הסוגיא בר"ה¹⁵. מחד גיסא אומרת הגמרא שם שהלכה כר"ש שזורי, האומר: צובר גרנו לתוכו ומעשר הכל ביחד. ומאידך גיסא אומרת הגמרא שלא מטעמו של רש"ז פסקנו כן, אלא בגלל שהולכים בתר גמר פרי. ואם כוונת הגמ' היא שהלכה כרש"ז משום שהולכים אחר גמר הפרי, מדוע נצטרך צבירה? צריך להסביר, שפול, יש המגדלים אותו לזרע ויש המגדלים אותו לירק, וממילא יש שינויים בסוגי ההפרשות. לכן, כדי להראות שהכל תערובת אחת אנו מזקיקים שיצבור לתוכו. ואף שאין בילה אלא ליין ושמן, היינו בילה ההופכת מדבר לדבר. בילה המשנה לחלק מהתערובת את שמו ונותנת לו שם של

ארץ תרומות פ"ב הי"ג; אנציקלופדיה תלמודית כרך ג' עמ' ק"י.

12. ח"א הל' תרומות פ"ה הי"ז.

13. מעדני ארץ תרומות פ"ב הי"ג אות ב'.

14. דמאי סי' י"א אות א'.

החלק השני היא שנאמרה רק בנוזלים. אבל כאשר הבילה איננה לשם נתינת שם אחר אלא לגילוי מילתא בעלמא שהכל דבר אחד, ולא היו כאן בעצם שני סוגים או שני מיני הפרשות - לזה יש בילה בכל הדברים.

לפי דברינו לא תקשה הסוגיא במנחות¹⁶. שם מסופר שנתערבו לו לרש"י פירות טבל וחולין, ופסק לו רבי טרפון שיקח מהשוק פירות אחרים ויעשר מהם. בטעם הדבר נאמר שם שמכיון שיש ביטול ברוב, ורוב עמי הארץ מעשרים - ממילא יפריש מהפטור על הפטור. והקשה הטו"א¹⁷, מדוע שלא יצבור גורנו לתוכו¹⁸?

ולפי דברינו אתי שפיר, שבסוגיא בר"ה לא התיר רש"י צבירת גורן לתוכו מדין בילה, אלא על מנת להוריד חשש שמא יש כאן פול לזרע ופול לירק, ולכן הזקקנו צבירת גורן. אבל אין צבירת גורן זו הופכת טבל לחולין, אלא אדרבא כל דבר נשאר במעמדו, ולכן צריך להפריש עליו ממקום אחר, וזוהי עצת ר"ט לרש"י בסוגיא במנחות.

סיכום

א. לכתחילה, בכל תערובת יש להפריש ממקום אחר. אם הטבל הוא הרוב - יקח מאותה דרגת חיוב של הטבל.

ב. אם החולין הם הרוב - יקח פירות שהם בדרגת חיוב אחת נמוכה יותר מאותו טבל. אם התרומה אינה ניתנת לכהן או לבהמתו - אפשר להקל ולהפריש תרומה אפילו מדרגת חיוב גבוהה יותר.

ג. אם אין לו חיוב ממקום אחר, במקרה ש"יש בילה" - ההפרשה תהיה מיניה וביה: הפרשת התרומה תהיה לפי הכמות הכוללת, והנתינה ללוי ולעני תהיה לפי ערך הפירות החייבים שבתערובת.

ד. אם "אין בילה" ואין לו פירות חיוב ממקום אחר - הדבר תלוי בסיבת הפטור של הפירות הפטורים:

1. אם הם מתוקנים כבר - צריך להישאל על ההפרשה הקודמת.
2. אם הם פטורים מחמת שלא נגמר חיובם, כגון שהופקרו - יפריש מיניה וביה.
3. אם הם פטורים בעצם, כגון פירות חו"ל - אין תקנה לתערובת.

ה. בנוזלים, כגון יין ושמן - יש בילה לכל הדעות ובכל מקרה.

ו. ביחידות גדולות, שאינן נבללות - לכל הדעות אין בילה.

ז. בשאר הדברים ישנה מחלוקת בין הראשונים, וכן יש מחלוקת בין האחרונים בדעת הרמב"ם. מחלוקת זו לא הוכרעה, ובשעת הדחק יש מקום להסתמך על הדעות המקילות.

16. ל"א ע"א.

17. ר"ה י"ד ע"א ד"ה ויצבור.

18. מתוך כך יצא הטו"א לחלק בין בילה בדאורייתא, דלא אמרינן, ובין בילה בדרבנן, שאמרינן. לכן, בפול המצרי, שהוא מדרבנן - אמרינן בילה. אבל בדאורייתא - לא אמרינן בילה, אלא בשמן ויין. ועל כך